

Epätavallinen loikkaus Neuvostoliittoon

Antti Järvi: *Minne katosi Antti Järvi? Kerromus kadonneesta isoisoisästä ja luovutettuun Karjalaan jääneistä.* Helsinki: Gummerus Kustannus Oy, 2023. 374 s. ISBN 9789512426317.

Kirvesmies Antti Järvi (s. 1882) asusteli perheineen pitkään rauhassa Laatokan rannalla Jaakkiman kunnan Lahdenpohjassa. Talvisota ajoi Järven perheen kuitenkin erilleen: osa pojista taisteli rintamalla, kun taas Sanna-vaimo ja nuorin poika Väinö lähtivät evakkoon Rovaniemelle. Viimeistään sodan loputtua Karjala tyhjeni ja puna-armeija saapui paikalle. Suurin osa rajan taakse jääneistä siviileistä halusi ja saikin palata Suomeen sodan jälkeen toukokuussa 1940. Paalajia oli lähes 2 500, mutta Antti Järveä ei heidän joukossaan näkynyt – hän oli vapaaehtoisesti päättänyt jäädä Neuvostoliittoon.

Antti Järven tarinaa ja kohtaloa perataan vuoden 2023 tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnon saaneessa teoksessa, jossa toimittaja Antti Järvi etsii samannimistä isoisoisänsä sekä syitä sille, miksi sukulaiskaima päätti jäädä Neuvostoliiton valtaamalle alueelle talvisodan päätyttyä. Yksi kirjan tavoitteista on selvittää kirjoittajan omassa suvussa kulkeutuneiden ja muovautuneiden tarinoiden ja teorioiden pitävyyttä. Jäikö Antti Järvi kotiseudulleen toisen naisen takia? Oliko taustalla poliittisia motiiveja? Ansiokas tietokirja on henkilökohtainen sukellus yhden suvun menneisyyteen, mutta mikrohistoriallisen otteensa ansiosta se tarjoaa tarttumapintaa myös laajempiin kehityskuluihin.

Näistä ensimmäistä käsitellään kirjan alkupuolella. Vapauduttuaan tsaarin armeijan asepalveluksesta 1900-luvun alussa Antti Järvi lähti satojen tuhansien suomalaisten tavoin Yhdysvaltoihin todennäköisesti työn perässä. Järven henkilötarina on täynnä amerikansuomalaisia klassikoita: Ohion Ashtabulan *Finntown*, kaivostyötä, ammattiliittoja ja niin edelleen. Yli 10 vuoden jälkeen ensimmäisen maailmansodan lopulla Järvi palasi Jaakkimaan, perusti perheen ja rakensi uuden kodin Lahdenpohjaan. Amerikansuomalaista näkökulmaa olisi voinut tuoda teoksessa esiin vieläkin vahvemmin, sillä Järven vuodet Yhdysvalloissa nuorena aikuisena eivät voineet olla vaikuttamatta merkittävästi hänen

identiteettiinsä. Myös amerikansuomalaisten siirtolaisuus Neuvosto-Karjalaan oli tunnetusti suurta 1930-luvulla.

Talvisodan jälkeen Antti Järvi pääsi viesti-yhteyteen Suomen puolelle jääneen perheensä kanssa. Antin jääminen rajan taakse aiheutti perheenjäsenten keskuudessa hämmennystä ja häpeää, kun perheen pää oli valinnut isänmaan sijasta kotikylänsä. Kirjassa hyödynnetyistä välirauhan aikana lähetetyistä kirjeistä käy ilmi, että Antti toivoi perheensä yhdistyvän Lahdenpohjassa. Samaan aikaan jotkut suomalaiset halusivat palata takaisin kotiseuduilleen, vaikka ne olivat Neuvostoliiton hallussa. Järvi oli ehtinyt nähdä elämässään paljon, ja kirjan kirjoittaja arvioi omasta kodista luopumisen olleen isoisoisälle liikaa.

Asiallisista pohdintoista huolimatta 1880-luvulla syntyneen ja Laatokan Karjalassa kasvaneen Antti Järven sukupolvikokemuksen arvioiminen jää tietokirjassa vähäisemmäksi. Järvi nimittäin kasvoi ajassa ja paikassa, jossa rajalla ei ollut yhtä vahvaa merkitystä: huokoisen rajan yli kuljettiin tiuhaan, ja ylirajaiset yhteydet olivat osa arkea. Nämä yhteydet eivät katkenneet täysin vielä Suomen itsenäistymisen jälkeenkään. Lisäksi kotiseutu oli aiemminkin 1920-luvun vaihteessa houkutelut Inkeristä ja Karjalasta Suomeen paenneita pakolaisia, joista monet mieluummin palasivat Neuvostoliittoon.

Kyseinen rajan huokoisuus nousee kirjassa lyhyesti esiin osiossa, jossa käsitellään yli kahtakymmentä Lahdenpohjaan ja Jaakkimaan jäänyttä suomalaista. Vapaaehtoisesti rajan taakse jääneiden historia kytkeytyy vahvasti Lahdenpohjan vasemmistopolitiikkaan sekä kommunistien maanalaiseen toimintaan sotien välisessä Suomessa. Tapauksista nousee esiin kommunistien toiminnalle tyypillisiä elementtejä: Kannaksen etappireittejä, loikkauksia, maanalaisia puoluesoluja, Tammisaaren pakko-työlaitos ja jatkosodan aikainen vastarintaliike. Antti Järvellä oli henkilökohtaisia siteitä kommunistitoimijoihin.

Esimerkiksi Helena Pöysti, Antti Järven serkun tytär, oli kommunisti Veikko Pöystin vaimo. Pöystin perheen miehet olivat aktiivisia paikallisessa työväenliikkeessä ja Suomen kommunistisen puolueen toiminnassa. Monet heistä, jotka

jäivät kotiseudulleen vapaaehtoisesti, pettyivät valkoisen Suomen yhteiskuntaan viimeistään 1930-luvulla. He tunsivat toisiaan samoista piireistä tai sukulaissuhteiden kautta. Talvisodassa vangeiksi jääneitä siviilejä on tutkittu aiemmin hieman, vapaaehtoisesti kotiseuduilleen jääneitä ei juuri lainkaan. Kyseinen teos valaisee hyvin tätä arviolta 150–300 hengen suomalaisryhmää ja sen kohtaloita.

Antti Järven kirjeistä välittyi jossain määrin vasemmistolainen ajattelu, vaikka hänen nimensä ei nousekaan esiin kommunistien toiminnassa. ”Ehkä hän ei ollut kiinnostunut puoluepolitiikasta, mutta oli ajatusmaailmaltaan vahvasti vasemmistolainen” (s. 128), kuten kirjoittaja toteaa. Kiinnostavan lisän teokseen olisi voinut tuoda pohdinta Antti Järven ymmärryksestä ja hänen tiedoistaan Neuvostoliitosta, jotka todennäköisesti myötäilivät hänen lähipiiriään. Neuvostoliitto ei vielä ollut samanlainen pelkoja herättävä suurvalta, jollaiseksi se muodostui toisen maailmansodan jälkeen. Sotien välisessä Suomessa laitavasemmistolaisen median ja toiminnan piirissä eläneiden työläisten mielikuva Neuvostoliitosta poikkesi paljon todellisuudesta, minkä takia toistakymmentä tuhatta suomalaista lähti rohkeasti ylittämään rajaa paremman tulevaisuuden toivossa.

Antti Järven tarina on oiva historiallinen tirkistysaukko välirauhan aikaiseen luovutettuun Karjalaan. Teoksesta selviää, ettei Antti Järvi päässyt muuttamaan kotitaloonsa Lahdenpohjaan, vaan asui pienen suomalaisyhteisön parissa Sortavalassa, jossa katsottiin pian välirauhan astuttua voimaan neuvostoelokuvia paikallisella Seurahuoneella. Valtaosa kaupunkiin jääneistä suomalaisista päätti ottaa neuvostokansalaisuuden. Arviolta muutamalle sadalle suomalaiselle oli käyttöä työvoimana vastaperustetussa Karjalais-suomalaisessa sosialistisessa neuvostotasavallassa, mutta ennen kaikkea heitä hyödynnettiin neuvostopropagandassa. Heitä esiteltiin lehdissä todisteena, että Neuvostoliitto oli vapauttanut paikalliset asukkaat valkoisen Suomen kahleista. Antti Järvi itsekin esiintyi jopa *Izvestijan* etusivulla. Suomen viranomaiset puolestaan kiinnostuivat

rajan taakse jääneistä vasta seuraavana kesänä, kun sota syttyi uudelleen.

Jatkosota ravisutti Järven perhettä. Antti Järven poika Aale menehtyi hyökkäysvaiheessa Vienan rintamalla, ja vaimo Sanna puolestaan pääsi palaamaan perheen kotitaloon Lahdenpohjaan. Sen sijaan Neuvosto-Karjalassa suomalaisia ryhdyttiin evakuoimaan kohti itää. Tietokirjaa varten FSB:n arkistosta hankitusta Antti Järven henkilömapista käy ilmi, että hänet pidätettiin kesäkuun lopulla 1941 ja lähetettiin Siperiaan Krasnojarskiin. Järveä syytettiin rikkaaksi talonpojaksi eli kulakiksi sekä vakoilusta Suomen hyväksi. Raskauttavina tekijöinä nostettiin esiin Järven poikien suojeluskuntamenneisyys ja se, että Järvi oli ollut kirjeenvaihdossa Suomeen. Kotiin jäämisestään Järvi kertoi kuulusteluissa, että hän oli työmaalla kuullut muidenkin suunnittelevan jäämistä Lahdenpohjaan. Lisäksi hän kertoi jääneensä kotiin, koska ei halunnut jättää taloaan ja koska ”Neuvostoliitto on työläisten valtio” (s. 286). Järvi sai viiden vuoden vankeusrangaistuksen, mutta kuoli vankisairaalassa vain joitain viikkoja myöhemmin maaliskuussa 1942.

Populaariksi tietokirjaksi Antti Järven teos on asiallisesti viitteistetty ja lähdeyöhön on nähty tarpeeksi vaivaa. Vaikka aineisto jättää paljon varaa spekuloinnille, vaikuttavat kirjoittajan arviot realistisilta vailla ylimääräistä tunteilla maalailua. Kirjassa ei esiinny juuri lainkaan asiavirheitä, vaikka joitain tarkennuksia olisikin voinut tehdä lähdepohtajaa laajentamalla. Aihepiiriä kattavammin tutkineet, kuten Tauno Saarela ja Aimo Ruusunen, saavat teoksessa ansaittua tunnustusta. Aineistopuolta vahvistaa sekin, että keväällä 2022 kirjoittaja lähti hyökkäyssodasta huolimatta rohkealle kenttämatkalle Venäjän Karjalaan ja Siperiaan. Kirjan vähäisimpiä vahvuuksia eivät myöskään ole henkilökohtaisemmat pohdinnat sekä inhimilliset vertailut yksilöiden valintojen välillä. Teos arvioi ylisukupolvista taakkaa ja epäselvän menetyksen aiheuttamaa ahdistusta tilanteissa, joita myös nykyiset sodat valitettavasti tuovat mukanaan.

Jesse Hirvelä

Helsingin yliopisto / Kansallisarkisto